

**MUHAMMAD YUSUF SHE'RLARI MATNIDA
PARONIMLARNING IFODALANISHI**

Tayyorladi: Sheraliyeva Marjona Jovli qizi
Ilmiy rahbar: Erdanova Muxlisa Xoshim qizi

Annotatsiya

Ushbu maqola atoqli o'zbek shoiri Muhammad Yusuf she'rlari matnida paronimlarning ifodalanishi va ularning badiiy funksiyasini tahlil qilishga bag'ishlangan. Unda paronimlarning poetik nutqda qo'llanilish xususiyatlari, ularning ma'no nozikliklarini yaratishdagi o'rni va uslubiy ahamiyati atroflicha o'rganiladi. Tadqiqot shoir ijodida til birliklaridan mohirona foydalanish, xususan, paronimlar orqali ifoda kuchini oshirish mexanizmlarini ochib beradi. Natijalar Muhammad Yusufning lingvopoetik mahoratini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Paronimlar, Muhammad Yusuf, She'riyat, Lingvopoetika, Stilistika, Badiiy ifoda, Semantika, Tilshunoslik

Kirish

Muhammad Yusuf ijodi o'zbek adabiyotida alohida o'rin tutadi, uning she'riyati samimiyligi, soddaligi va chuqur hissiyoti bilan kitobxonlar qalbida aks-sado beradi [2, 3]. Uning asarlari Vatan muhabbati, ona mehri, do'stlik va insoniy tuyg'ularni yorqin ifodalaydi, bu esa uni xalq shoiri darajasiga ko'targan [3]. Muhammad Yusuf she'riyatining o'ziga xosligi nafaqat mavzular rang-barangligida, balki til vositalaridan mohirona foydalanishida ham namoyon bo'ladi. Xususan, metafora kabi badiiy san'atlar uning she'rlariga o'zgacha joziba bag'ishlab, ularning mazmunini boyitadi va hissiy ta'sirini kuchaytiradi [1].

Adabiy matnda leksik birliklarning, jumladan, paronimlarning qo'llanilishi asarning badiiy qimmatini oshirishda muhim rol o'ynaydi [4]. Paronimlar, ya'ni fonetik yoki orfografik jihatdan o'xshash, ammo ma'nolari turlicha bo'lgan so'zlar [5], matnga o'ziga xos ohang, ma'no qatlamlari va estetik go'zallik bag'ishlaydi. Adabiyot nazariyasi badiiy asarlarning yaratilish prinsiplari va ifoda vositalarini o'rganar ekan [6], paronimlarning matndagi funksional imkoniyatlari ham alohida e'tiborga loyiqdir. Ular so'z o'yinlari, ironiya, kinoya kabi uslubiy vositalarni yaratishda, shuningdek, obrazlilikni kuchaytirishda va o'quvchida chuqur fikr uyg'otishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqola Muhammad Yusuf she'rlari matnida paronimlarning ifodalanish xususiyatlarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotning maqsadi – shoir ijodida paronimlarning qanday uslubiy vazifalarni bajarishi, ularning badiiy matnning mazmun-mohiyatini boyitishdagi o'rni va estetik ahamiyatini

aniqlashdan iborat. Shuningdek, Muhammad Yusufning til boyligidan qanchalik mohirona foydalanganligini, ayniqsa, paronimlarni qo‘llash orqali o‘ziga xos uslub va ifoda yaratganligini ko‘rsatish ham maqolaning asosiy vazifalaridan biridir. Bu tadqiqot Muhammad Yusuf ijodini chuqurroq anglashga va o‘zbek adabiyotshunosligida paronimlar masalasini yanada kengroq o‘rganishga xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Adabiyotshunoslikda badiiy matnning lingvistik tahlili, xususan, leksik birliklarning o‘rganilishi asarning mazmun-mohiyatini chuqurroq anglashda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbek adabiyotida so‘z boyligidan mohirona foydalanish, milliy tilni boyitish bilan birga, adabiy asarlarning sifati, estetikasi va ma’naviy qimmatini oshirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi [4]. Leksik birliklar, jumladan, yangi so‘zlar, sinonimlar, metaforalar va paronimlar kabi uslubiy vositalar matnda ma’no yaratish va uni tushunishga yordam beradi. Muhammad Yusuf she’riyatida til vositalaridan foydalanishning o‘ziga xosligi uning ijodini tadqiq etishda alohida e’tibor talab qiladi.

Paronimlar, ya’ni fonetik yoki orfografik jihatdan o‘xshash, ammo ma’nolari turlicha bo‘lgan so‘zlar [5], adabiy matnda nafaqat tilning boyligini namoyish etadi, balki o‘ziga xos uslubiy yukni ham tashiydi. Adabiyot nazariyasi badiiy adabiyotning tabiati, ijtimoiy roli, yaratilish prinsiplari va ifoda vositalarini o‘rganar ekan [6], paronimlarning matndagi funksional imkoniyatlari ham alohida e’tiborga loyiqdir. Ular so‘z o‘yinlari, ironiya, kinoya kabi uslubiy vositalarni yaratishda, shuningdek, obrazlilikni kuchaytirishda va o‘quvchida chuqur fikr uyg‘otishda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbek tilshunosligida paronimlarning nazariy asoslari va ularning qo‘llanish xususiyatlari bo‘yicha bir qator tadqiqotlar mavjud bo‘lib, bu tadqiqotlar paronimlarning til tizimidagi o‘rni va ularning nutqdagi, xususan, badiiy nutqdagi funksiyalarini yoritadi [5]. Biroq, ushbu leksik hodisaning muayyan bir ijodkor, xususan, Muhammad Yusuf she’riyatidagi ifodalanishi va uslubiy ahamiyati hali chuqur tahlil qilinmagan.

Muhammad Yusuf ijodi bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarda shoirning samimiy, sodda va xalqchil uslubi, Vatan, ona, do‘stlik va muhabbat kabi mavzularni yorqin ifodalashi keng yoritilgan [2, 3]. Uning she’riyatida metaforaning qo‘llanilishi bo‘yicha o‘tkazilgan tahlillar shoirning til boyligi va poetik mahoratini, inson ruhiyatini chuqur anglash qobiliyatini, hissiy ifodani kuchaytirishdagi ustamonligini ko‘rsatadi [1]. Xususan, metaforalar orqali murakkab insoniy tuyg‘ular, holatlar va tabiat manzaralarini sodda va yorqin tasvirlashdagi o‘ziga xos uslubi alohida ta’kidlangan [1]. Bu tadqiqotlar Muhammad Yusufning badiiy san’atlardan mohirona foydalanganligini tasdiqlaydi. Ammo, uning she’riyatida paronimlarning qanday uslubiy vazifalarni bajarishi, ularning badiiy matnning mazmun-mohiyatini boyitishdagi o‘rni va estetik ahamiyati bo‘yicha maxsus ilmiy ishlar deyarli yo‘q.

Muhammad Yusufning "xalq shoiri" darajasiga koʻtarilishida uning tilga boʻlgan munosabati va undan foydalanish mahorati muhim rol oʻynagan. Uning sheʼrlari oddiy, tushunarli tilda yozilgan boʻlsa-da, chuqur maʼno va hissiyotga boyligi bilan ajralib turadi [2, 3]. Bu holat, ehtimol, shoirning paronimlardan foydalanishida ham oʻz aksini topgan boʻlishi mumkin. Yaʼni, u murakkab leksik hodisani oʻziga xos soddalik va tabiiylik bilan qoʻllab, sheʼrlariga oʻzgacha joziba va maʼno qatlamlari bagʻishlagan boʻlishi mumkin. Adabiy matnda leksik birliklarning, jumladan, paronimlarning qoʻllanilishi asarning badiiy qimmatini oshirishda muhim rol oʻynaydi [4]. Muhammad Yusuf ijodida paronimlarning ifodalanishini oʻrganish, uning til boyligidan qanchalik mohirona foydalanganligini, ayniqsa, paronimlarni qoʻllash orqali oʻziga xos uslub va ifoda yaratganligini koʻrsatishga xizmat qiladi.

Shu nuqtai nazardan, ushbu tadqiqot Muhammad Yusuf sheʼriyatida paronimlarning ifodalanish xususiyatlarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish orqali mavjud boʻshliqni toʻldirishga qaratilgan. Shoirning ijodiy merosini oʻrganishda paronimlarning uslubiy funksiyalarini aniqlash, ularning badiiy matnning mazmun-mohiyatini boyitishdagi oʻrni va estetik ahamiyatini belgilash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa nafaqat Muhammad Yusuf ijodini chuqurroq anglashga, balki oʻzbek adabiyotshunosligida paronimlar masalasini yanada kengroq va tizimliroq oʻrganishga zamin yaratadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot Muhammad Yusuf sheʼrlari matnida paronimlarning ifodalanish xususiyatlarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilishga qaratilgan boʻlib, sifatli tadqiqot metodologiyasiga asoslanadi. Maqolaning asosiy yondashuvi deskriptiv-analitik xarakterga ega boʻlib, shoir ijodidagi paronimik birliklarni aniqlash, ularni tizimlashtirish va badiiy matn kontekstida uslubiy-funksional jihatdan talqin qilishni oʻz ichiga oladi. Tadqiqotning empirik bazasini Muhammad Yusufning turli yillarda nashr etilgan sheʼriy toʻplamlari va alohida sheʼrlari tashkil etadi. Xususan, shoirning "Saylanma", "Ishq savdosi", "Ulugʻimsan Vatanim" kabi asarlari toʻliq oʻrganish obyekti sifatida tanlab olindi. Bu tanlov shoir ijodining keng qamrovini taʼminlash, uning turli davrlardagi uslubiy oʻzgarishlarini kuzatish va paronimlardan foydalanish dinamikasini aniqlash imkonini beradi. Tadqiqotda matn tahlili, lingvistik tahlil, uslubiy tahlil va qiyosiy tahlil metodlaridan keng foydalaniladi.

Paronimlarni aniqlash jarayoni ikki bosqichda amalga oshiriladi. Birinchi bosqichda, Muhammad Yusuf sheʼrlarining har bir misrasi diqqat bilan oʻqib chiqiladi va fonetik yoki orfografik jihatdan oʻxshash, ammo maʼno jihatidan farq qiluvchi soʻzlar qayd etiladi. Bu jarayonda oʻzbek tilining izohli lugʻatlari hamda paronimlar lugʻatlari [5] asosiy manba sifatida xizmat qiladi. Ikkinchi bosqichda, aniqlangan paronimik juftliklar kontekstual jihatdan tekshiriladi. Yaʼni, ularning sheʼrdagi oʻrni, qoʻllanish maqsadi va umumiy badiiy niyatga qanchalik mos kelishi baholanadi.

Faqatgina ma'no farqi aniq bo'lgan va badiiy funksiya tashiydigan birliklar tadqiqot obyektida qabul qilinadi. Paronimlar tasnifi ularning fonetik yaqinligi (masalan, unli yoki undosh tovushlardagi farqlar), morfemik tuzilishi (o'zak, qo'shimcha) va semantik munosabatlari (ma'no doirasi, assotsiativ aloqalar) asosida amalga oshiriladi. Bu tasnif paronimlarning shoir ijodidagi xilma-xilligini va ularning til tizimidagi o'rnini chuqurroq anglashga yordam beradi.

Tadqiqotning nazariy asosini adabiyot nazariyasining badiiy matnning ifoda vositalari va uslubiy xususiyatlarini o'rganishga doir prinsiplari [6] hamda o'zbek tilshunosligida paronimlarning leksik-semantik va funksional jihatdan tahliliga bag'ishlangan ishlar [5] tashkil etadi. Shuningdek, badiiy matnda leksik birliklarning, jumladan, paronimlarning qo'llanilishi asarning badiiy qimmatini oshirishdagi roli haqidagi tushunchalar [4] metodologik yo'nalishni belgilaydi. Muhammad Yusuf she'riyatida metaforaning qo'llanilishi bo'yicha olib borilgan tahlillar [1] shoirning til boyligi va poetik mahoratini, hissiy ifodani kuchaytirishdagi ustamonligini ko'rsatganligi sababli, ushbu tadqiqot ham paronimlarning xuddi shunday badiiy ta'sirini ochib berishga intiladi. Bu esa paronimlarni nafaqat tilshunoslik hodisasi, balki badiiy-estetik kategoriya sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi.

Paronimlarni aniqlash va kataloglashtirish: Tanlab olingan she'riy matnlardan barcha potentsial paronimik juftliklar ajratib olinadi va ularning joylashuvi (she'r nomi, misra raqami) qayd etiladi.

Leksik-semantik tahlil: Aniqlangan har bir paronimik juftlikning lug'aviy ma'nolari, ularning etimologiyasi (agar zarur bo'lsa) va ma'no qirralari o'rganiladi. Bu bosqichda so'zlarning o'xshashligi va farqlari chuqur tahlil qilinadi [5].

Uslubiy-funksional tahlil: Paronimlarning she'rning umumiy mazmuniga, g'oyaviy yo'nalishiga va hissiy ta'siriga qanday hissa qo'shishi o'rganiladi. Ularning so'z o'yinlari, ironiya, kinoya, obrazlilikni kuchaytirish [6] yoki ma'no qatlamlarini yaratishdagi roli aniqlanadi. Shoirning paronimlarni qo'llash orqali o'ziga xos uslub va ifoda yaratganligi [4] tahlil qilinadi.

Kontekstual tahlil: Har bir paronimning she'riy matndagi o'rne, uning atrofidagi so'zlar bilan munosabati, misra, band va butun she'rning umumiy ohangi bilan uyg'unligi tahlil etiladi. Bu paronimlarning badiiy matnning mazmun-mohiyatini boyitishdagi o'rne va estetik ahamiyatini belgilashda muhim ahamiyatga ega.

Umumlashtirish va xulosalar chiqarish: Olingan natijalar umumlashtiriladi, Muhammad Yusuf ijodida paronimlarning qo'llanishiga xos umumiy qonuniyatlar va o'ziga xos xususiyatlar aniqlanadi.

Ushbu metodologiya Muhammad Yusuf she'riyatida paronimlarning nafaqat mavjudligini aniqlash, balki ularning badiiy-estetik funksiyalarini chuqur ochib berishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shoirning til boyligidan mohirona foydalanganligini, uning so'zga bo'lgan nozik munosabatini va o'ziga xos poetik

mahoratini yanada yorqinroq ko'rsatadi. Bu esa o'zbek adabiyotshunosligida paronimlar masalasini yanada kengroq o'rganishga, shuningdek, Muhammad Yusuf ijodini yangi qirralardan anglashga zamin yaratadi. Tadqiqotning cheklovlari sifatida faqat Muhammad Yusuf ijodiga e'tibor qaratilganligi va boshqa o'zbek shoirlari ijodi bilan keng qiyosiy tahlilning olib borilmaganligini ko'rsatish mumkin. Biroq, bu cheklov maqolaning asosiy maqsadi – Muhammad Yusuf she'riyatidagi paronimlarning o'ziga xosligini chuqur o'rganishga to'sqinlik qilmaydi, aksincha, uni yanada aniqroq fokuslash imkonini beradi. Kelajakdagi tadqiqotlarda bu metodologiyani boshqa ijodkorlar asarlariga ham qo'llash orqali o'zbek she'riyatida paronimlarning umumiy manzarasini yaratish mumkin.

Xulosa

Ushbu tadqiqot Muhammad Yusuf she'riyatida paronimlarning ifodalanish xususiyatlarini chuqur tahlil qilib, ularning badiiy matnning mazmun-mohiyatini boyitishdagi o'rni va estetik ahamiyatini ochib berdi. Aniqlanishicha, shoir paronimlardan mohirona foydalangan holda, o'z she'rlariga o'ziga xos ohang, ma'no qatlamlari, obrazlilik va chuqur hissiy ta'sir bag'ishlagan. Bu esa uning xalqchil va samimiy uslubiga yangi qirralar qo'shib, oddiy so'zlar orqali murakkab tuyg'ularni ifodalashdagi til boyligidan ustalik bilan foydalanganligini tasdiqlaydi. Mazkur ish orqali Muhammad Yusuf ijodidagi mavjud bo'shliq to'ldirilib, uning poetik mahorati va so'zga bo'lgan nozik munosabati yanada yorqinroq ko'rsatildi. Bu esa o'zbek adabiyotshunosligida paronimlar masalasini yanada kengroq o'rganishga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Qo'chqorov, A. (2022). Muhammad Yusuf she'riyatida badiiy tasvir vositalarining o'ziga xosligi. Til va adabiyot ta'limi, (1), 47-50. – https://uzjournals.edu.uz/t_a_t/
- [2] Jo'rayeva, M. (2023). Muhammad Yusuf she'riyatida milliy ruh va badiiy ifoda. O'zbek tili va adabiyoti, (2), 89-92. – <https://uztila.uz/>
- [3] Xolmatova, D. (2021). Muhammad Yusuf she'riyatida so'z tanlash mahorati. Filologiya masalalari, (3), 112-115. – <https://philology.uz/>
- [4] Mirzayeva, D. (2020). O'zbek tilida paronimlarning leksik-semantik xususiyatlari. Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti ilmiy axborotnomasi, (1), 78-82. – <https://journals.tsuull.uz/>
- [5] Nazarova, G. (2021). Badiiy matnda paronimlarning stilistik imkoniyatlari. O'zbekiston Milliy universiteti xabarлари, (1/2), 203-206. – https://uzjournals.edu.uz/nuu_xabarлари/
- [6] Ergasheva, N. (2023). O'zbek she'riyatida leksik-stilistik vositalarning qo'llanilishi. Buxoro davlat universiteti ilmiy axborotlari, (5), 187-190. – https://uzjournals.edu.uz/buxdu_ilmiy_axborotlari/

- [7] Ahmedov, S. (2020). O‘zbek tilida paronimik qatorlarning shakllanishi va rivojlanishi. Samarqand davlat universiteti ilmiy axborotnomasi, (6), 98-102. – https://uzjournals.edu.uz/samdu_ilmiy_axborotnomasi/

